

Pasaule ir daudzveidīgu parādību kopums

Lūk, cik īsi un trāpīgi iespējams atbildēt uz jautājumu, kas ir pasaule. Vēl kāda doma - Lielās Patiesības ir vienkāršas, bet, lai pie tām nonāktu, ir jāpaceļas virs ikdienas sarežģītības. Par to studenti un doktoranti uzzina, klausoties lekciju kursu "Izglītības sistemoloģija". Šim kursam ir nu jau pieci gadi, un tā autors ir LU asociētais profesors, fizikas doktors **ANDRIS BROKS**.

"Izglītības sistemoloģija" ir vērtīgs lekciju cikls, kurš dzīvē un darbā var noderēt ikvienam cilvēkam. Tās ir lekcijas, kurās uzzinām par sakārtotību gan mūsos, gan pasaulē kā daudzveidīgās sistēmās, kādas ir mums visapkārt. Apgūstam pedagoģiskās darbības un izglītības vadības pamatstruktūras. Iegūstam prasmi lietot sistēmteoriju izglītības problēmu risināšanā. Pilnveidojam attieksmi pret mūsdienu politisko, ekonomisko un izglītības sistēmu attīstību pasaulē, Eiropā un Latvijā, sistēmiskas domāšanas attīstību dzīvē un izglītībā.

Par to, kā un kāpēc ir radies šis lekciju kurss, kāda ir tā būtība un būtība, stāsta kursa autors, kurš sakās nesen iegājis otrajā jaunībā.

Administratīvā darba slodze man ir bijusi liela, tagad esmu pedagogs

No administratīvās darbības esmu atbrīvojis apzināti. Šobrīd ļoti labi jūtos pedagoģiskajā darbā, jo nekad neesmu gribējis būt tikai par priekšnieku. Fizikas un matemātikas fakultātē pasniedzu vispārīgo fiziku topošajiem matemātikas skolotājiem. Šī ir ļoti pateicīga auditorija, kopīgi iepazīstam fizikālās parādības un veidojam to matemātiskos aprakstus. Mani interesē cilvēks - filozofiski psiholoģiskie aspekti kopsaistībā ar pedagoģisko darbību. Strādāju arī ar fizikas skolotājiem - esmu fizikas skolotāju profesionālās studiju programmas direktors. Tajā mācās galvenokārt skolotāji, kuriem jau ir augstākā izglītība un kuri skolā māca citus dabaszinātņu priekšmetus. Skolās sāk trūkt fizikas skolotāju, un, manuprāt, šie cilvēki būs ļoti labi fizikas skolotāji, jo būs daudzpusīgi izglītoti. Ja skolā katrs zinām tikai savu mācību priekšmetu un "pielūdzam" to, mēs tādā veidā nevilus terorizējam bērnus, jo gribam to labāko un skolēni zināšanu apjoma ziņā tiek pārslogoti. Būtu lieliski, ja dažādu priekšmetu pedagogi sanāktu kopā un, vienojoties, kas katrā no mācību priekšmetiem ir kopīgs, samazinātu apgūstamo zināšanu apjomu. Pēdējo pārsimts gadu laikā zināšanu ir radies tik daudz, ka tās mūs "aprok", bet mēs turpinām ar tām "apbērt" skolēnus, taču pārāk maz strādājam pie domāšanas, jēgas un izpratnes.

Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē bakalauriem, maģistrantiem, arī doktorantiem īstenoju kursu par sistemoloģiju jeb sistēmteoriju - mācību par pasaules sakārtotību kā visa kopsaistības izpausmi. Kursu "Izglītības sistemoloģija" pirms pieciem gadiem sāku lasīt maģistrantiem, jo pirms tam, paralēli darbam LU, piecus gadus strādāju pie Latvijas izglītības likumdošanas un izglītības koncepcijas. Kļuva skaidrs, ka šai pieredzei ir "jāiet tautā". Tā no 1997. gada rudens sākās šī kursa īstenošana LU, pēc tam arī citās Latvijas augstskolās. Lieki skaidrot, ka dzīvē un izglītībā viss ir saistāms kopā, jo, tikai kopsaistībā visu redzot un veidojot, varam kaut ko virzīt uz priekšu.

Lai virzītos uz priekšu, vajag noteiktu sakārtotību

Tā ir atbilde uz jautājumu, kādēļ vajadzīga sistemoloģija. Es mēdzu teikt studentiem: "Ja gribat dzīvot vienai dienai, tad šajā lekciju kursā esat velti. Nu labi, varat paklausīties - varbūt būs interesanti. Taču, ja vēlaties dzīvē kaut ko virzīt, darbību vispirms vajag sakārtot domās - ko un kāpēc darīt pirmām kārtām, ko - pēc tam. Pedagoģiem sistemoloģija īpaši nepieciešama tādēļ, ka tikai garīgi sakārtots pedagogs var veidot garīgi sakārtotu skolēnu.

Esmu pedagogs arī Bauskas 1. vidusskolā, kur jau otro gadu pasniedzu fakultatīvu mācību priekšmetu

Andra Broka studijas un pēc tam arī darba dzīve jau vairāk nekā 40 gadus ir bijusi saistīta ar LU Fizikas un matemātikas fakultāti. Pēc fakultātes absolvēšanas viņš ir bijis laborants, asistents, aspirants, zinātniskais līdzstrādnieks, vecākais pasniedzējs, docents, dekāna vietnieks, dekāns, katedras vadītājs. A. Broks ir cietvielu fiziķis, pedagogs, izglītības vadītājs, izglītības pētnieks - sistēmteorētiķis. Līdztekus darbam LU strādājis arī par fizikas skolotāju un speciālistu, padomnieku IZM un MK.

“Sistēmika”. Manus audzēkņus - vidusskolēnus - saista lietu un procesu sakārtotība pasaulē. Viņi vēlas saprast, kā dzīvē veidojas virzība, un ļoti interesējas, kas ir pasaule, kas ir cilvēks, kas - dzīve un kādas tajā ir vērtības. Tur redzu mūsu nākamos studentus.

Sistēmas ir bezgala daudzveidīgas un mūsu dzīvē ļoti nozīmīgas

Sistēma ir lietu un procesu organizācijas pamatforma, tas ir vispārīgs jēdziens. Sistēmisms raksturo arī cilvēka apziņas organizāciju. Tas nozīmē - sistēmas ap mums, mēs paši kā sistēmas, un mēs sistēmās. Sistēmteorija praksē nenozīmē lietu un procesu daudzveidības ierobežošanu. Tā nodrošina šīs daudzveidības sakārtotu uztveri un izpratni. Es ņemu galvenās atziņas no filozofijas, psiholoģijas un sistēmteorijas, sintezēju tās un pasniedzu jaunā, klausītājiem interesantā un lietderīgā veidā. Sistemoloģija ir gan teorētiska, gan praktiska reālajai dzīvei. Tāpēc uzskatu, ka šis kurss savā ziņā ir lietišķā filozofija un psiholoģija izglītībā. Laikam ritot, pēc pāris gadiem jutu, ka kursam ļoti nepieciešams īpašs studiju materiāls, un 2000. gadā iznāca grāmata “Izglītības sistemoloģija”. Tajā ir aprakstīta mana darba pieredze kopš 1993. gada, kad Izglītības un zinātnes ministrijas uzdevumā strādāju pie Latvijas izglītības sistēmas veidošanas. Šajā darbā apkopēju arī savu senāko pieredzi - mana pirmā grāmata par sistēmām tapa 1988. gadā, kad vēl biju “fizmatu” dekāns. Jutu, ka, strādājot vadības darbā, ir vajadzīga sistēma. Šobrīd dažādos tā īstenošanas variantos kursu “Izglītības sistemoloģija” ir noklausījušies jau apmēram 1500 Latvijas studenti. Gan Latvijas Universitātē, gan Liepājā, Daugavpilī, Rēzeknē. Turpinās kursa pilnveide, jāgatavo jauns grāmatas izdevums.

Žēl, ka mūsu dzīve un izglītība neattīstās pietiekami sakārtoti

Piemēram, izglītības sistēmā mēs izveidojam pamatstruktūras, bet pietrūkst tālākās sistēmiskās attīstības. Daudz runājam par demokrātiju vispār, taču ikdienā valda demokrātiskā anarhija - visatļautība. Demokrātija ir zelta vidusceļš, bet mēs no totalitārisma “grāvja” esam ieskrējuši anarhijas “grāvī”. Liberāļi bieži piemin demokrātiju, taču savs krekls vienmēr tuvāks. Tagad ir par daudz nekārtības, tāpēc cilvēkus interesē šis studiju kurss - tajā tiek runāts par sakārtotību kā kārtības un nekārtības samēra rādītāju. Par to, ka nekārtības dominante nedod dzīves un izglītības virzību. Manuprāt, šobrīd mēs mīnājamies uz vietas - formāli kopējam Rietumu paraugus, steigšus nesaskaņoti ieviešam Rietumu pieredzi. Tas rāda, ka esam labi kopētāji, špikotāji, taču mums bieži pietrūkst gribēšanas un varēšanas, lai paši veidotu savu sistēmu - ekonomisko, politisko, izglītības, veselības un tā tālāk. Ja tā, mēs ļoti ātri “izšķīdīsim” šajā globalizētajā pasaulē. Ja nesakārtosim savu dzīves veidu jaunajos apstākļos, latviskais pazudīs, bet Latvija paliks, jo ir ģeogrāfiska vieta. Lai neizzustu, vajag sakārtot savas domas, izglītību, valsti un veidot savu sakārtotu dzīvi.

Mēs runājam tikai par humāno izglītības paradigmu

Tas ir jauki, un par to ir jārunā, taču tā nekur nav īstenota. Tas ir ideāls. Nezin kāpēc gan Rietumos, gan pie mums runā tikai par izglītības humāno paradigmu, bet klusē par humānās dzīves paradigmu. Izglītība un dzīve taču ir savstarpēji saistītas. Nesakārtotā dzīve pamazām noārda izglītības sistēmu. Padomju laikā mūsu izglītības sistēma nemaz nebija slikta, bija tikai jāpamaina saturs un jāpilnveido metodes.

Šobrīd kopējam Rietumus, bet mums viss nesaskan. Piemēram, viens atved "Volvo" riteni no Zviedrijas, otrs - "Ford" motoru no Amerikas, trešais - kaut ko no Vācijas un mēģina to visu vienkārši salikt kopā. Nekas labs neiznāk. Sava dzīve un sava izglītības sistēma šajā pasaulē jārada pašiem.

Latvijā mēs pašlaik sākam iet prom no savas 1995. gadā apstiprinātās Izglītības koncepcijas un 1998. gadā pieņemtā Izglītības likuma. Mācību un audzināšanas procesu rezultātā ir jāapgūst dzīves pieredze kā noteiktu zināšanu, prasmju un attieksmju (vērtību) kopums. Taču no pilnvērtīgas izglītošanas mēs pārejam tikai uz mācībām, bet par audzināšanu klusējam. Ir tikai zināšanas un prasmes, bet nav attieksmes. Top mācīti, bet ne audzināti cilvēki. Mēs atkal kopējam Rietumus, jo angļu valodā vārds "audzināšana" nav populārs. Visur runā tikai par mācīšanu un mācīšanos, reizumis pieminot vērtību krīzi, proti, labi mācīts cilvēks dažkārt rīkojas ļoti slikti. Viņš ir intelektuāls jeb gudrs, bet nedara labu. Tas ir būtiski. Kur tad paliek tikumība - zināšanu un prasmju cilvēcīga izmantošana? Jau šobrīd mums Latvijā ir liels vērtību sajukums. Nauda, protams, ir vērtība, taču ne centrālā. Visaugstākā vērtība ir cilvēka dzīvība, nākamās - darbs un ģimene. Nauda ir tikai līdzeklis, lai mēs šīs vērtības izkoptu un uzturētu. Taču līdzeklis nav pašmērķis. Darbs, ģimene un dzīvība ir cilvēku dzīves īstenās vērtības. Teorija ir vienkārša un skaidra. Ja tu paliksi tikai ikdienā, kur viss ir sarežģīts un neskaidrs, būsi eksistenciālists. Ja esi Universitātē, zinātnes un augstākās izglītības templī, tev ir dotas iespējas pacelties no ikdienas sarežģītības un paskatīties uz visu no augšas. Uz augšu, uz leju, uz priekšu!

Esmu gandarīts, ka "Izglītības sistemoloģija" ir noderīga

Tas ir kurss, ko studenti, liekas, labi novērtē. Mums ir ļoti labs kontakts, lieliska savstarpējā saprašanās. Šobrīd man neliek mieru vēl arī kāda cita doma - uzrakstīt grāmatu "Pedagoģiskās darbības pamati". Mums tradicionāli ierasta ir emocionāli tēlainā - mākslinieciskā rakstura pedagoģija, kas atbilst bērnības posma izglītības ieguvei. Taču ir sācies XXI - mūžizglītības gadsimts, kas ir zinātniski tehnisks, un mūsdienu pedagoģijā ar emocijām vien daudz ko vairs nevar pietiekami labi apgūt. Gribētos, lai pastāvētu arī racionālā pedagoģija, kurā būtu vairāk sakārtotības jēdzienu lietojumos un arī praktiskajā darbībā. Lai nav tā, ka vienā lappusē konkrētais vārds ir vienā nozīmē, bet otrā lappusē - jau citā. Lai mēs naivi nelolotu ilūzijas. Piemēram, ja runājam par to, ka mīlam bērnus, savu darbu, dzimteni un tml., ko tas konkrēti nozīmē? Izrādās, ka tādi termini kā "mīlestība", "laime" ir skaidrojami arī eksakti, un tas nebūt nemazina to māksliniecisko, emocionālo vērtību. Šos vārdus var aplūkot arī racionāli. Pedagoģija kā sistēma ietver racionālo un emocionālo kopsaistībā. Racionālā daļa pašlaik ir bārenīte, kurai jāizpalīdz. Tikai skaistais (emocionālais, mākslinieciskais) un patiesais (racionālais, zinātniskais) vienotībā spēj dod nopietnu, progresīvu dzīves un izglītības virzību.

Mūsu Universitāte kļūst arvien sarežģītāka

Atkal kādas demokrātijas vārdā mēs viens otru drīz vairs lāgā nesapratīsim. Ieviešoties daudzām jaunām idejām, mūsu dzīve kļūst daudzveidīgāka, taču tai ir jābūt pietiekami sakārtotai. Diemžēl Universitāti ir grūti sakārtot, ja nav attiecīgi sakārtota apkārtējā dzīvesvide. Visā valstī un ārpus tās pašlaik ir jūtama politekonomiskā nesakārtotība, kas ļoti spēcīgi ietekmē arī pārējās dzīves nozares. Šodien grūti paredzēt, kā viss attīstīsies tālāk un kur mēs būsīm - Amerikā vai Eiropā. Amerika ir jaunā pasaule, bet mums ir rūpīgi jāvērtē, jo jaunajā pasaulē attīstās arī daudz negatīvā, ar ko nopietni jārēķinās.

Patlaban Universitāti turpina vadīt fiziķi: iepriekš - profesors Juris Zaķis, tagad - profesors Ivars Lācis. Fiziķi no dabasmātes ir ieguvuši fundamentālas atziņas par lietu un procesu dabisko sakārtotību, kas viņiem dod zināmas priekšrocības, darbojoties arī ārpus fizikas. Tas mani jūtami nomierina. Vēlēsim Universitātei sekmīgu attīstību, jo tā ir kā liels kuģis ar dziļu iegrimi. Tā kustību nevar strauji izmainīt, un tas ir labi, jo vienā dienā nevar visu nojaukt. Visi jau nav Dullie Daukas, kas prot lietas sadalīt daļās un arī salikt tās kopā - veidot sistēmas. Svarīgi ir neizplūst sīkumos, ikdienas sarežģītībā nepazaudēt Lielās Patiesības un gādāt, lai būtu virzība. Nevajadzētu citus tik ļoti kopēt - mums pašiem ir labas galvas, gudri cilvēki Universitātē. Nepieciešams pašiem pamatoti pieņemt lēmumus savai dzīvei, un tam ir vajadzīgas sistēmiski domājošas galvas. Kļūt neatkarīgiem pašiem no sevis - arī tas ir variants, taču nekādā gadījumā ne Latvijas Universitātei.

MĀRA SADOVSKA

< <http://home.lanet.lv/~luua/20022003/13/pasaule.html> >

© [Universitātes Avīze](#)
25.03.2003.